

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl/Year: 6, Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3

Eylül/September-2025

Kur’ân Perspektifinden Hastalık-Tedavi ve Takdir-Tedbir İlişkisi

The Relationship Between Disease And Treatment And Appreciation From The Qur’an’s
Perspective

İmdat BALKİS

Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ağrı İl Müftülüğü
Dr., Presidency of Religious Affairs, Ağrı Provincial Mufti’s
Office
Ağrı/TÜRKİYE

islamsalih@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6482-9972>

Atıf / Citation: Balkis, İmdat, “Kur’ân Perspektifinden Hastalık-Tedavi ve Takdir-Tedbir İlişkisi”.

Genç Mütefekkirler Dergisi 6/3 (Eylül/September), 773-792.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.17153472>

Yayın Bilgisi/Publication Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date Received: 06.08.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 15.09.2025

Sayfa Aralığı/ Page Range: 773-792

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Yayıncı / Published by: Nihat DEMİRKOL / TÜRKİYE

ÖZET

İnsan türü tarih boyunca birçok badireler atlatmış ve çeşitli hastalıklara, salgınlara maruz kalmıştır. Kimi zaman salgın hastalıklar toplumlarda çok ağır hasarlar bırakarak çeşitli travmalara sebep olmuştur. Hastalıklara maruz kalma konusunda insanlar arasında ciddi bir ayrım söz konusu değildir. Hemen hemen her insan hayatının çeşitli evrelerinde değişik hastalıklara maruz kalır. Kur'ân'da Peygamberlerden Hz. Eyyûb'un müptela olduğu salgın hastalık dolayısıyla ağır bir imtihana tabi olduğu anlatılır. Hastalıklar sadece hasta olan bireyi değil onun yakın (akraba, ahabab) ve uzak (toplum, devlet) çevresini de doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Hastalıkların insanın bedeninde olduğu gibi ruhunda da derin izler bıraktığı bir gerçektir. Hem maddî hem de manevî hastalıkların tedavisinde inancın olumlu etkilerinin olduğu kabul edilir. Kur'ân açısından hastalıkların teolojik olarak nasıl anlaşılması gerektiği ve şifâ bulmada dini motivasyonun olumlu etkilerinin incelemesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Hastalıkların tedavisi konusunda insanlara doğru inançsal destek sunmak vicdani ve toplumsal bir gerekliliktir. Bu sebeple Kur'ân perspektifinden hastalık-tedavi ve inanç-tedbir ilişkisinin doğru anlaşılması önemlidir. Hastalık sürecinde determinist sebeplerle tedbirin bir tarafa bırakılması veya toplumda cebrî bir kader anlayışının yaygınlaşması sıkıntıların artmasına sebep olur. Bu bağlamda Kur'ân'ın tedavi ve kader konusunu nasıl ele aldığı önemlidir. İslam dininin geçmişten günümüze; insan hayatı ve sağlığı konusunda vazettiği kurallar/nas ve sağlıklı yaşam için önerdiği önleyici tedbirler güncelliğini korumaktadır. Bunları topluma doğru aktarmak ve bir takım şaz düşüncelerden uzak durmak, bireysel ve toplumsal dokunun zedelenmesinin önüne geçmek açısından önemlidir. Zira manevî bağları kuvvetli ve sosyal dokusu sağlam olan fert ve toplumların hastalıkların/salgınlara sebep olduğu buhranları nispeten daha hafif atlattığı malumdur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Kader, Hastalık, Tedavi.

ABSTRACT

Throughout history, humankind has endured many ordeals and has been exposed to various diseases and epidemics. At times, epidemics have left severe damage on societies, leading to different kinds of trauma. There is no significant distinction among people in terms of being exposed to illnesses; nearly every individual faces various diseases at different stages of life. In the Qur'an, it is related that Prophet Ayyub (Job) was subjected to a severe trial due to an epidemic disease. Illnesses affect not only the patient but also their close (relatives, friends) and distant (society, state) circles, either directly or indirectly. It is a fact that diseases leave deep marks not only on the human body but also on the soul. It is acknowledged that faith has positive effects in the treatment of both physical and spiritual illnesses. From the Qur'anic perspective, it is considered useful to examine how illnesses should be understood theologically and the positive effects of religious motivation in healing. Providing proper faith-based support in the treatment of diseases is a moral and social necessity. For this reason, it is important to correctly understand the relationship between illness-treatment and faith-precaution from the perspective of the Qur'an. Neglecting precaution for deterministic reasons during illness, or the spread of a fatalistic understanding of destiny in society, leads to greater hardships. In this context, how the Qur'an addresses the issues of treatment and destiny is of significance. From past to present, the rules (nas) prescribed by Islam regarding human life and health, as well as the preventive measures recommended for a healthy life, remain relevant. Conveying these to society accurately and avoiding certain marginal ideas are important for preventing damage to individual and social fabric. Indeed, it is well known that individuals and societies with strong spiritual bonds and a solid social structure have endured the crises caused by diseases and epidemics relatively more easily.

Keywords: Tafsir, Quran, Destiny, Disease, Treatment.

GİRİŞ

Bu makalede yanlış inanç veya kader anlayışının insanların tedavi teşebbüslerine etkisi ele alınmaktadır. Tedavi olanaklarının yaygın olduğu bu sırada yanlış inançların insanları zamanında, doğru mecralarda tedavi olmaktan alıkoyacağı malumdur. Çocuklara yapılması gereken hayati öneme haiz aşılarda “Allah’ın takdiri neyse o olacak” gerekçeleriyle yapılmaması, kanser gibi önemli bir hastalığın tedavisini sülük ve hacamatla yapma kalkışmanın birçok insanın geleceğini karartacağı müsellemidir. Bu çalışmada inancın, ana kaynaklarından doğru olarak öğrenildiği taktirde, insanların önleyici tedavi girişimlerinde bulunmalarına ve modern tedavi merkezlerinde tedavi olmalarına engel olmayacağı ortaya konmaktadır. Bu çalışma özellikle kırsal kesinde yaşayan ve yanlış inançlara sahip insanların aydınlatılması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın konuyla ilgili yazılmış çalışmalardan farklı; İslâm toplumlarında tıp ilminin tarihi seruveri, Hz. Peygamberin bu ilme verdiği önem, Kur’ân’da tedavi olmanın önemiyle ilgili vurgular, İslâmın kader anlayışının tedavi olmaya engel olmadığı ve özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde tanık olunan yanlış inanç ve tedavi refleksleri gibi konuların cem edilmiş olmasıdır.

Tıp ilmi insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İlk insanla hastalıklar ve bu hastalıklara çare aramalar var olagelmıştır. Bu konuda toplumlar birbirlerinden etkilenmiştir. İslam toplumu da diğer toplumlardan hem etkilenmiş hem de insanlığa mühim katkılar sunmuştur. İslam’ın bidayetinden günümüze dek Müslümanlar tarafından çeşitli tedavi yöntemleri kullanılmış, hastaların tedavisine ve insan sağlığına büyük önem verilmiştir. Birçok konuda olduğu gibi tıp ilminin de çıkış yeri olarak eski Mezopotamya kabul edilmiş ve özellikle Babilliler’in bu konuda başarılı işler gördüğü aktarılmıştır.¹

Araplar câhiliye döneminde tıp ilmi konusunda Babil ve İran bilginlerinden etkilenerek iki çeşit tedavi usulü uygulanmışlardır. Bunlardan birincisi, kâhin ve arrâfların yöntemi, ikincisi ise ilaç ile tedavi yöntemi olmuştur. Kâhinler hastaları okuyup üflemek, sihir yapmak, tapınaklara kurban adamak, nüsha yazmak gibi usullerle tedavi etmişlerdir.² İlaç kullanmanın yanında putlara dualar etmeyi de ihmal etmemişlerdir. İnsanların içine giren

¹ Neşet Çağatay, *İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957), 132.

² Çağatay, *İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 133.

kötü ruhların ve şeytanların putlara yapılan dualar vesilesiyle çıkacağına inanmış, devrin en korkulan salgını olan vebadan kurtulmak için ise eşek gibi anırmışlardır. Câhiliye döneminde çeşitli ot tohumları, şerbetler ve özellikle bal kullanılmış, kan aldirmek (hacamat) ve demirle vücudun çeşitli yerlerini dağlamak gibi tedavi yöntemleri de benimsenmiştir.³

Câhiliye döneminde yetişmiş birçok hekimden bahsedilir. Efsanevi bir kişilik olan Lokman Hekim bunların en ünlülerindendir. Haris b. Kelede ise İran’da eğitim almış son câhiliye tabibidir. Hz. Peygamber’in onun hekimliğine güvendiği, hastalanan sahâbelere Haris’e gidip tedavi olmalarını önerdiği, veda haccı sırasında kalbinden rahatsızlanan Sa’d b. Ebû Vakkâs’ı ziyarete gittiğinde bizzat kendisinin Hâris b. Kelede’yi çağırarak Sad’ı tedavi ettirdiği aktarılır.⁴

Hz. Peygamber tıp ilmini önemsemiş, o’nun döneminde İslam tarihinin ilk hastaneleri açılmış⁵ ve ayrıca Müslümanları hastalıklardan koruyacak önleyici tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin en önemlileri bireysel ve genel temizlik konusunda alınmıştır. Hz. Peygamber’in bu konuda yaşadığı çağa nispeten devrim niteliğinde kararlar aldığı müşahade edilmiştir. “Temizlik imanın yarısıdır.”⁶ “Allah’ım büyük ve küçük necasetten sana sığınırım,”⁷ beyanları mühim birer motto/ilke söz olmuştur. Bunun yanında birçok pratik uygulamanın var olduğu da kaynaklarda geçer. Örneğin Hz. Peygamber: “Sünnet olmayı, etek tıraşı olmayı, koltuk altı tıraşı olmayı, tırnakları kesmeyi ve bıyıkları kısmayı insan olmanın/fitratın gereği olarak görmüştür.”⁸ Yine kişisel temizlikte ve sağlığın korunmasında çok önemli bir yere sahip olan diş temizliğini⁹ önemsemiştir. “Uykudan uyanırken elleri yıkamak”¹⁰, “yemekten önce ve sonra elleri yıkamak”¹¹ gibi birçok

³ Çağatay, *İslam’dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 134.

⁴ Abdullah Köşe, “Haris b. Kelede”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haris-b-kelede> (08.09.2020); Mehmet Bayrakdar, *İslâm’da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 215.

⁵ Cumhuriyet Ertekin, *Tıbbın Öyküsü*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 101.

⁶ Müslim, Hafız Ebu-l Hüseyin b. El-Haccac b. Müslim el- Kuşeyri, *Sahîhu'l Müslim*, Ed. Nezir b. Muhammed Feryabi Ebu Kuteybe, (Riyad: Dâru’t Tayyibe, 2006), “Taharet”, 1.

⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l Buhârî*, (Dimeş: Dâru İbn Kesîr, k, Beyrut, 2002), “Vudû”, 9.

⁸ Müslim, “Taharet”, 16.

⁹ Hadiste “Dişleri temizlemek; ağzın temizliğine, Rabb’in rızasına sebep olur.” Nesei, Ebu Abdurrahman Ahmet b. Ali b. Şuayb, *Sünenü’n-Nesei*, (thk. Abdullah b. Abdu-l Muhsin et-Türki) Dâru’s Selam, Riyad, “Taharet”, 4.

¹⁰ Nesei, “Taharet”, 1.

¹¹ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es- Sülemini, *Sünenü’t- Tirmizi*, (thk. Beşşar b. Avvad el-Maruf), (Lubnan: Dâru’l Kutub’u-l İlmiye, Beyrut, 1996), “Etime”, 39.

önemli kural ihdas etmiştir. Ayrıca yerlere tükürmeyi,¹² insanların gelip geçtikleri ve gölgelendikleri yerlerde defi hacette bulunmayı,¹³ durgun suya bevetletmeyi yasaklamıştır.¹⁴ Bu önleyici kurallarla birlikte hastalıklardan tedavi olmaya da büyük önem verilmiştir.¹⁵

İslam tıbbı, temellerini Kur’ân ve nebevi sünnetten almanın yanında çevresindeki kültür ve medeniyetlerden de etkilenmiştir. Kur’ân insanın yaşama hakkını öncelemiş ve “bir insanı öldürmeyi bütün insanları öldürmeye, bir insanı yaşatmayı da bütün insanları yaşatmaya denk tutmuştur.”¹⁶ Müfessirler, bu âyeti tefsir ederlerken konuyla ilgili dikkatleri celbeden vurgular yapmışlardır. Razi (ö. 606/1210) bu âyette; “Allah’ın insan hayatına verdiği büyük değer ortaya konulduğunu ve insanın yaşama hakkının önemini vurgulamak için mübalağa sanatının kullanıldığını belirtmiştir.”¹⁷ Taberî bu âyeti tefsir ederken: “Kim öldürülmesi haram olan bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi âhirette azap çeker; her kim de bir insanı ölmekten kurtarırsa/yaşatırsa bütün insanları kurtarmış gibi sevaba nail olur demiştir.”¹⁸ Ayrıca güncel bir tefsir olan *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* isimli eserde ilgili âyetin son kısmında geçen “her kim bir insanı yaşatırsa bütün insanları yaşatmış gibi olur” kısmı tefsir edilirken âyetteki insanı yaşatma kısmının; bir insanın yaşamına katkıda bulunmak, kan bağışında bulunmak, ilik, böbrek, kornea gibi organ nakli yapmak ve organ bağışında bulunmayı da kapsadığı belirtilir.¹⁹

İslam tıbbının serencamını Seyit Hüseyin Nasr şöyle özetler: “İslâm tıbbı, eczacılığı, cerrahî ve diğer bölümleri, ruhunu ve varlığını İslâm’ın eşsizliğinden almıştır. Ancak İslam tıbbının gelişim ve tekâmülünde Grek-İskenderiye, Hint ve İran tıbbının kadim

¹² Buhari, “*Salat*”, 33, 35.

¹³ Müslim, “*Taharet*,” 68,

¹⁴ Buhari, “*Vudu*”; 68, Müslim, “*Taharet*”, 94, 96; Nesei, “*Taharet*”, 19.

¹⁵ Bedeviler bir defasında “Ey Allah’ın Resûlü! Hastalandığımız zaman tedavi yollarını aramasak, bu günah mıdır?” diye sorduklarında, Hz. Peygamber (sav) onlara şöyle dedi: “Ey Allah’ın kulları! Tedavi (yollarını) arayın. Zira Allah Teâlâ yarattığı her hastalığa şifa da koymuştur. Bundan sadece ihtiyarlık hariçtir (Onun tedavisi yoktur).” buyurdular. Hadisin isnadı sahih olup, bir kısmı Ebû Davûd ve Tirmizî tarafından rivayet edilmiştir. Bk. İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, (Ankara: Akçağ Yayınları), 17, 453; Ali Bakkal, “*İslâm Tarihinde Tıbbın Gelişmesi ve Silvan’da Tıp*,” *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 18, Sayı 30, 2013. 9-43.

¹⁶ el-Mâide 5/32.

¹⁷ Fahrettin Er- Razi, *Mefatihü-l Ğayb*, (Beyrut: Dar’u-l Fikr, 1401/1981), 11, 218.

¹⁸ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Camîu’l-Beyan’ an Te’vili Ayi’l-Kur’an*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1405/1984), 8, 350.

¹⁹ Hayrettin Karaman, vd, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 2, 258.

birikiminin önemli katkıları olmuştur. Yüce gaye ve amaçların gerçekleşmesine yönelik tükenmez bir enerji ve gayretle şekillenen; kendi alanının tüm bölümlerini içine alan İslâm tıbbı, on beş asırlık tecrübesiyle Güney İspanya'dan Bengal'e kadar olan bir coğrafyada hayat bulmuştur.”²⁰ Fenni ilimlerin insanlığın ortak mirası olduğunu kabullenmek tedavi olmak ile ilgili mutaassıp davranışlardan kurtulmaya da vesile olacaktır.

1. KUR'ÂN AÇISINDAN HASTA VE HASTALIK

İnsan türü tarih boyunca birçok badireler atlattı ve çeşitli hastalıklara/salgınlar maruz kalmıştır. Orta çağda Avrupa'da yaşanan kara vebanın Avrupa nüfusunun yüzde atmışını yok ettiği belirtilmiştir.²¹ Şifânın karşıtı olan maraz (hastalık) Kur'ân'da genellikle inkâr, şirk, nifâk; vehim ve kuşku gibi dinî-itikâdî hastalıklar için kullanılmıştır. Bedensel hastalıklara ise daha çok marîz (hasta) kelimesi kapsamında işaret edilmiştir.²² Kur'ân'da hastalıklar temelde bedensel, itikâdî ve ahlâkî hastalıklar²³ şeklinde tasnif edilir.

1.1.Maddi Hastalıklar

Kur'ân hastalıkları temelde maddi ve manevi hastalıklar olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Burada maddi hastalıklardan maksat bedeni/fiziki rahatsızlıklardır ki Kur'ân'da bu meyanda körlük, cüzam, abraşa gibi hastalıklar geçmektedir.²⁴ Manevi hastalıklardan kasıt ise daha çok şirk, küfür ve nifâk gibi inançsal ve ahlâkî zafiyetleridir.²⁵ Kur'ân maddi hastalıklara maruz kalan kişilere sosyal sorumluluklar, ibadetler ve maddi/parasal konularda çeşitli ayrıcalıklar tanınmaktadır.²⁶ Ayrıca bu kişilerin tedavileri ile ilgili çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır.

²⁰ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve Bilim, çevri, İlhan Kutluer*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 153; Mesela Müslümanlar “gerek aklı ilimlere gerek nakli ilimlere dair beşer aklının ürünlerinin ve buluşlarının büyük bir kısmını kendi dillerine çevirmişlerdir. Böylece Keldânîlerin, Finikelilerin, eski Mısırlıların, İranlıların, Yunanlıların ve Hindlilerin vârisi ve halefi olmuşlardı.” Geniş bilgi için bkz. Corci Zeydan, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, çev. Zeki Megâmiz, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976, 3, 3; Ali Bakkal, “*İslâm Tarihinde Tıbbın Gelişmesi ve Silvan'da Tıp*,” (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013), 18, 30, 9-43.

²¹ Tolga Gümüş, “*Avrupa'da Kara Ölüm ve Dönem Kronikleri*,” (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2011), 20/1, 139-164.

²² Adem Yerinde, “*Şifa*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sifa> (17.09.2020).

²³ el-Bakara, 2/10; et-Tevbe, 9/125; el-Hac, 22/53; el-Ahzâb, 32/33; el-Müddessir, 74/31.

²⁴ Med. Karl Opitz, *Kur'an'da Tebabet*, çevri, Feridun Nafiz Uzluk, (Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 1971) Sayı 240, 35.

²⁵ el-Bakara, 2/10; et-Tevbe, 9/125; el-Hac, 22/53; el-Ahzâb, 32/33; el-Müddessir, 74/31.

²⁶ el-Abese, 80/1-10; et-Tevbe, 9/91; en-Nûr, 24/61; el-Fetih, 48/17.

1.1.1. Kur'ân'ın Hastalara Tanıdığı Sosyal Ayrıcalıklar

Kur'ân'da ve hadislerde hasta kişilere özel muamelede bulunmanın lüzumu üzerinde durulmuştur. Hasta ve engelliler gerek ibadetlerin ifasında ve gerekse sosyal sorumluluk konusunda pozitif ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Kur'ân'ın ilk inen sûrelerinden biri olan abese sûresinde Hz. Peygamber, Ümeyye b. Halef ve Abbas b. Abdülmuttalib'i İslam'a davetle uğraşırken,²⁷ kendisine gelen kör bir kişiye (Abdullah ibn ümmü Mektum) gereken ilgiyi göstermediği için uyarılmıştır.²⁸ Hz. Peygamber'in en çetin seferlerinden biri olan Tebük Gazvesi'ne katılmayanlar ve bu sefer için maddi destekte bulunmayanlarla ilgili çeşitli yaptırımlar içeren âyetler inmiştir. Gönü Allah ve Resul'üne bağlı olan güçsüzler ve hastalar bu yaptırım, kınama ve sorumluluklardan istisna edilmişlerdir. Cihada katılmadıkları için herhangi bir günah irtikâp etmiş olmayacakları vurgulanmıştır.²⁹ Müfessir İbn Ebi Hatim'in bildirdiğine göre: "İslam'dan önce Medinelilerden bazı kimseler sofralarına kör, topal ve hasta olanların oturmasına müsaade etmezlerdi. Onlarla yemek yemeyi pis ve iğrenç görürlerdi. Hastalara tiksinti ile bakarlardı. Bununu üzerine kör, topal ve hastalarla ailece oturup beraber yemek yemenin sanıldığı gibi sakıncalı olmadığını belirten âyet (Nur, 24/61) nazil olmuştur."³⁰ Yine Fetih suresinde kör, topal ve hastaya, görülen bu özürlerinden dolayı savaşa gitmeme hususunda bir vebal ve günah yoktur...,³¹ denilmek suretiyle hastalar sosyal sorumluluk konusunda pozitif ayrımcılığa tabi tutulmuştur. Sahabeden Cabir b. Abdullah şöyle demiştir: Bir savaşta peygamberimizle beraberdik, O: "Medine'de öyle adamlar vardır ki; sizin savaş için attığınız her adımda veya herhangi bir vadide her geçtiğinizde onlar sizinle beraberdirler (ecirde sizinle ortaklırlar) çünkü onları sizinle beraber olmaktan hasta olmaları alıkoydu,"³² diye buyurdu. Netice olarak Kur'ân ve sünnete bakıldığında hastalıkları nedeniyle savaşa katılamayan, maddi destekte bulunamayan kimselerin,

²⁷ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmut Şehhake, (Beyrut: Müessesetü'l Tarih'ul Arap, 2002), 4, 589; Taberî bu isimlere Ebü Cehl b. Hişam'ı da ekler. Bkz. Taberî, *Camii'l- Beyan' an Te'vili Ayi'l- Kur'an*, 24, 103.

²⁸ el-Abese, 80/1-10.

²⁹ et-Tevbe, 9/91; Tefsir için bkz. M. İzzet Derveze, *et-Tefsirü'l- Hadis*, çevri, Ramazan Yıldırım, (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 396.

³⁰ İbn Ebü Hâtim, Abdurrahman b. Muhammet ibn İdris er- Razi, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed Tayyib, (Riyad: Mektebe'tul Nizar Mustafa el-Baz, 1997), 2644.

³¹ el-Fetih, 48/17.

³² Müslim, "İman", 48.

savaşa katılan veya maddi destekte bulunan kimseler ile ecir ve sevapta ortak tutulduğu görülür.

1.1.2. Kur'ân'ın Hastalara İbadetler Konusunda Tanındığı Ayrıcalıklar

Kur'ân maddi hastalıklara maruz kalan kimseleri ibadetler konusunda gözetmiş, sıhhatli insan ile hasta insanı aynı kefeye koymamıştır. Abdest, namaz, oruç ve hac gibi bedenle yapılan ibadetlerde hasta olan kimselerin durumlarına uygun uygulamalar geliştirmiştir. Oruç ibadeti yılda bir ay boyunca akıl baliğ olan her Müslüman'ın tutması gereken bir ibadettir. Hasta olan kimseler için *“içinizden hasta olan veya yolculukta bulunlar diğer günlerde kaza eder. Oruç tutmaya güçleri yetmeyenlerin bir fakir doyumu kadar fidye vermeleri gerekir,”*³³ denilmiştir. Kurtubi bu âyeti tefsir ederken; *“oruç tutamayacak kadar hasta olan kimselerin orucu terk etmesi veya başladığı orucu bozması kendisine vacip/farzdır demiş ve hasta olan kişinin zorluklara katlanarak oruç tutmasını cahillik olarak nitelendirmiştir. Ayrıca o ‘cumhûr’-l-ulemânın, eğer oruçlu bir hastalığa yakalanmış ya da yakalandığı bu hastalığın uzamasından korkuyor veya hastalığının daha da artmasından çekiniyorsa orucunu yemesi gerekir’*, dediğini aktarmıştır”.³⁴ Kur'ân'ın bütünlüğüne bakıldığı zaman insan sağlığının her zaman öncelendiği görülür. Burada temel perspektif *“Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez”*³⁵ Kur'ân prensibine dayanır.

Hac ibadetinin eda edilmesinde de hastalara çeşitli kolaylıklar sağlanır. Hac ihram ve telbiye ile başlayan bir ibadettir. Hac veya umre için ihrama giren bir kişi; hacca niyet eden kimse Arafat vakfesinden sonra şeytan taşlamak, kurban kesmek ve saçlarını tıraş etmek suretiyle ihramdan çıkabilir. Umre için niyet eden kinse ise tavaf ve say yapıp saçlarını tıraş ettikten sonra ihramdan çıkabilir. Bu şartlar yerine getirilmeden ihramdan keyfi olarak çıkılırsa; haccın bozulması, bedene kesilmesi, haccın kaza edilmesi gibi birçok ağır cezalara maruz kalma söz konusudur.³⁶ Buna mukabil hasta olanların ihramdan çıkması kolaylaştırılarak; *“Sizden her kim hasta olursa yahut başında bir*

³³ el-Bakara, 2/184.

³⁴ el-Kurtubi, Abdullah b. Ahmet b. Ebu Bekr, *el-Cami li-Ahkami'l Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türkî, (Beyrut: Müessesetü'r- Risale, 2002), 3, 127.

³⁵ el-Bakara, 2/85.

³⁶ Bkz, el- Kurtubî, *Cami li-Ahkami'l Kur'ân*, 3, 261-318.

rahatsızlığı varsa, oruç, sadaka veya kurban keserek fidyesini ödeyip ihramdan çıksın,”³⁷ denilir.

Namaz kılabilmek için cünüp bulunmamak ve abdest almak gerekir. Kur’ân, hasta ve yolculara bu konuda bir kolaylık tanır, onların su bulamama/kullanamama durumunda teyemmüm almak suretiyle hem cünüplükten hem de abdestsizlikten temizlenebileceklerini beyan eder.³⁸ Ayrıca vücudunda kırık veya yara olan kimselerin gusül abdesti veya normal abdest almaları ile ilgili fıkıh kitaplarımızda cebair/sargı başlığı altında sargı üzerine mesh gibi kolaylıklar ayrıntılı bir şekilde yer alır.³⁹ Namaz ibadetini ifa ederken de hastalara çeşitli kolaylıklar tanınır. Hastaların bazı durumlarda namazlarını cem etmeleri,⁴⁰ ayakta kılamıyorlarsa oturarak, buna da güçleri yetmiyorsa uzanarak daha da güçleri yetmiyorsa ima ile/kaş göz işaretiyle namaz kılmalarına varıncaya dek birçok kolaylıklar sağlanır.⁴¹ Ayrıca Kur’ân’da cemaatle namaz kıldırılırken (hastalara sıkıntı vereceği gerekçesiyle) kıratın kısa/kolay olması istenir.⁴²

1.1.3. Kur’ân’da Öyküleri Anlatılan Hastalar

Kur’ân Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yunus ve Hz. Eyyûb’un hastalıklarını ve şifâ bulmak için yaptıkları duaları konu almıştır.⁴³ Zira Peygamberler de diğer insanlar gibi çeşitli hastalıklara mübtela olmuşlardır. Bu peygamberlerden biri olan Hz. İbrahim gençlik yıllarında içinde yaşadığı toplumun taptığı putlara karşı amansız bir savaş vermiştir.⁴⁴ Putları kırmayı tasarlayan Hz. İbrahim, karnaval şeklinde kutlanan bir bayram gününde, kavmiyle beraber bayram kutlamasına hasta olduğunu gerekçe göstererek katılmamıştır.⁴⁵ Kavmi döndüğünde putlarının kırıldığını görmüş ve Hz. İbrahim’i cezalandırmaya karar vermiştir. Hz. İbrahim’in hastalığının niceliği, gerçekten hasta olup olmadığı, yalan söyleyip söylemediğine ilgili münakaşalara bu yazıda değinilmeyecektir. Zira bu

³⁷ el-Bakara, 2/196.

³⁸ en-Nisâ, 4/43, el-Mâide, 5/6.

³⁹ el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmut, *el-İhtiyâr li- Telîli'l-Muhtâr*, thk. Şuayb Arnavud, (Beyrut: Darü'r-Risaletü'l Alemiye, 2010), 1, 96.

⁴⁰ İbn Rüşd, Ebu'l Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidayetü'l- Müctehid*, terc. Ahmet Meylani, *Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l – Muktesid*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1991), 1, 343-346.

⁴¹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l- Müctehid*, 353.

⁴² el-Müzzemmil, 73/20.

⁴³ es-Sâffât, 37/89; eş-Şuarâ, 26/78-80; Yûsuf, 12/85-96; el-Enbiyâ, 21/83, 84; el-En'âm, 6/84; en-Nisâ, 4/163.

⁴⁴ Afif Abdülfettah Tabbara, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çeviri, Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, (İstanbul: Gonca Yayınevi, 1982), 128-129.

⁴⁵ es-Sâffât, 37/89.

tartışmalar, bu yazının amacının dışındadır. Âyetin izahına dair İbn Atıyye'nin, İbn Abbas ve diğer bir kısım ilim erbabına dayanarak aktardığı şu açıklamayla iktifa edilecektir: "Ayette geçen 'inni sekîm' lafzı hastalık, soğuk algınlığı veya taun gibi hastalıkları ifade etmektedir. Hz. İbrahim'de görülen hastalık belirtileri sebebiyle kavmi İbrahim'in taun olduğunu düşünerek ondan uzaklaşmış, onu bırakıp kaçmıştır",⁴⁶ demektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in kavmiyle putlar konusunda tartıştığı, putların fonksiyonsuz varlıklar olduğunu dile getirdikten sonra Allah'ın sıfat ve kudretinin tecellilerini izah ederken şöyle dediği Kur'ân'da aktarılmaktadır: "*Beni yaratan ve bana hidayet veren O'dur. Beni yediren ve içiren O'dur. Hastalandığımda bana şifâ veren O'dur.*"⁴⁷

Kur'ân-ı Kerimde hastalığından bahsedilen peygamberlerden biri de Hz. Yakup'tur. Âyette kaybettiği oğlu Yusuf'un üzüntüsünün şiddetinden gözlerine ak düştüğü aktarılır.⁴⁸ Daha sonra "Müjdeci gelip, gömleği Yakub'un yüzüne bırakınca, hemen gözünün eski haline dönder."⁴⁹ Ninova halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Yunus'un durumu da Kur'ân'da anlatılır. Allah'ın kendisine biçtiği süreden önce kavmini terk edince çekilen kura neticesinde denize bırakılır sonra Allah'ın emriyle bir balık onu kıyıya bırakır. Hz. Yunus'un kıyıya bırakılırken içinde bulunduğu durumu Kur'ân şöyle aktarır: "*Sonra da o hasta bir durumdayken onu sahile attık. Üzerine gölge yapması için geniş yapraklı bir bitki yetiştirdik.*"⁵⁰

Kur'ân'ın hastalığını anlattığı ve sabrıyla darbı mesel olan şahsiyetlerden biri de Eyyûb peygamberdir. O'nun müptela olduğu salgın hastalık dolayısıyla ağır bir imtihana tabi olduğu anlatılır. Hz. Eyyûb ile ilgili Kur'ân'da sekiz âyet bulunur.⁵¹ Âyetlerde Allah'ın Hz. Eyyûb'a vahyettiği⁵² ve onu hidayete erdirdiği⁵³ bildirilir. Kur'ân'da Hz. Eyyûb'ün hastalandığı ve şöyle dua ettiğinden bahsedilir: "*Kitapta Eyyûb'u da an: Hani o Rabbine, bana bir hastalık dokundu. Sana sığınyorum, sen merhametlilerin en merhametlisisin diye seslendi. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir*

⁴⁶ İbn Atıyye, Ebü Muhammed Abdülhak el- Endelüsi, *el- Muharrerü'l Vecîz fî Tefsiri'l- Kitâbi'l Azîz*, (Katar: Vizaretü'l- Evkaf ve's-Şuûni'l-İslamiyye), 7, 296.

⁴⁷ eş-Şuarâ, 26/78-80.

⁴⁸ Yûsuf, 12/85.

⁴⁹ Yûsuf, 12/96.

⁵⁰ es-Sâffât, 37/145-146.

⁵¹ Muhammed Fuat Abdalbaki, *el-Mu'cem'u-l Müfehres li-elfazi-l Kur'an'il- Kerim*, (Lübnan: Dar Marife, 2009), 281.

⁵² en-Nisâ, 4/163.

⁵³ el-En'âm, 6/84.

hatırlatma/öğüt olmak üzere onun duasını kabul ettik, hastalığını giderdik ve ona aile efradını, ayrıca onlarla birlikte bir mislini daha verdik,”⁵⁴ denilir. Zemahşerî (ö. 538/1144) bu âyeti tefsir ederken “Durrun” kavramına değinmekte; “Bu kavramın “*meftuh*” okunduğunda her türlü zarar anlamına geldiğini; “*medmum*” olarak okununca hastalık ve zayıflık manasına geleceğini belirtir.”⁵⁵ Hz. Eyyûb’un hastalığı ile ilgili abartılı bilgilere tepki gösteren Merağî; “Gerek Hz. Eyyûb’un gerekse diğer peygamberlerin bedenlerinin yaralar içinde kalacak, toplumdan dışlanacak ve şehrin dışında bir mezbeleğe terk edilecek kadar hastalanmalarının nübüvvet görevine uygun olmayacağını belirtir.”⁵⁶ Bununla beraber o da peygamberlerin hastalanabileceğini kabul eder.”⁵⁷

Tabbara, Hz. Eyyûb ile ilgili şunları aktarır; “O, muttaki, düşkünlere şefkatli, dul ve yetimlerin bakımını üstlenen, misafire ikram eden, kavmini yalnızca Allah’a kulluk etmeye davet eden bir kimseydi. Epeyce mal mülk sahibiydi, çokça çocuğu vardı. Bunların hepsini kaybetti. Sağlığı konusunda ağır bir imtihana tabi tutuldu ve o buna rağmen inancını asla kaybetmedi. Allah’a isyan etmedi, umudunu yitirmedi ve yüreğini rabbine açarak dua ve niyazda bulundu”⁵⁸ der. Nitekim Allah Hz. Eyyûb’u: “...*O ne güzel bir kuldu. O, daima Allah’a yönelen bir kuldu,*” ifadeleriyle metheder ve örnek olarak gösterir.

1.2. Manevi Hastalıklar

Kur’ân-ı Kerim’de nifak, küfür, şirk, zulüm ve haset gibi yanlış inanç ve kötü ahlak örnekleri manevi hastalıklar olarak tesmiye edilmektedir. Bu hastalıkların merkezi olarak da kalp gösterilmektedir. Âyette münafıklar için: “...*Onların Kalplerinde hastalık vardır da böylece Allah hastalıklarını artırmıştır. Yalan söyledikleri için onlara elem verici azap vardır,*”⁵⁹ denilmektedir. Elmalılı (ö. 1942) bu âyetleri tefsir ederken: “Bu hastalığın bütün hastalıkların başlangıcı olan, idrak ve iradeyi ifsat eden, şek, şüphe ve nifakın egemen olmasını sağlayan büyük ve gözle görülmeyen manevi/ahlâki bir hastalık

⁵⁴ el-Enbiyâ, 21/83, 84.

⁵⁵ Zemahşerî, Ebu-l Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmet, *Keşşâf an Hakaik’i Ğavamid’i-t Tenzîl*, (Beyrut: Daru’l Kitab’i-l Arabiye, tsz.), 3, 130.

⁵⁶ el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru’l-Merâğî*, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi’l-Halebî, 1942), 17, 61.

⁵⁷ el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 17, 61.

⁵⁸ Tabbara, *Kur’an’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, 148.

⁵⁹ el-Bakara, 2/8-10.

olduğunu belirterek asıl sakınılması gereken hastalığın bu olduğuna⁶⁰ dikkat çeker. Kur'ân'da kâfirler için de kalplerinde hastalık olanlar tabiri kullanılmaktadır. Bedir savaşında Müslümanların sayısı az olması sebebiyle Medineli münafıklar ve Mekkeli müşrikler Müslümanları küçük görmüş, onlarla istihza etmişlerdir. Nitekim âyetle onların bu davranışı şöyle tahkiye edilir: *"Münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar şöyle diyorlardı: "Bunları (Müslümanları) dinleri aldattı."*⁶¹ Elmalılı, âyetle geçen kalplerinde hastalık olanlardan kastın Mekkeli müşrikler olduğunu aktarır.⁶² Zulüm⁶³ ve haset⁶⁴ de Kur'ân'ın manevi hastalık olarak değerlendirdiği ahlâkî zafiyetlerdir.

2. KUR'ÂN AÇISINDAN ŞİFA

Allah'ın isimlerinden biri de eş-Şâfi'dir.⁶⁵ eş- Şâfi; Allah'ın maddî ve manevî hastalıklara şifâ ve deva veren, sıkıntıları gideren, ferahlık veren olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶ Kur'ân'da şifâ kelimesi türevleriyle beraber dört yerde dinî-ahlâkî,⁶⁷ iki yerde ise bedeni hastalıkların tedavisi⁶⁸ anlamında kullanılmaktadır.⁶⁹ Buradan hareketle Kur'ân açısından hastalık gibi şifânın da maddi ve manevi olarak ikiye ayrıldığı söylenebilir. Tıp açısından da durumun böyle olduğunu Zekeriya er-Razi dile getirmektedir. Er-Razi tıp ilmini iki kısma ayırmıştır. a) Fiziksel ve fizyolojik hastalıkları konu edinen bedensel tıp. b) Ahlâkî hastalıkları konu edinen ruhsal tıp.⁷⁰ Bu kısımda maddi ve manevi şifânın Kur'ân açısından nasıl ele alındığı incelenecektir.

2.1.Kur'ân Açısından Maddi Hastalıklara Şifâ

Kur'ân maddi hastalıklardan şifâ bulmaya büyük önem vermiştir. İnsan sağlığının korunması için çeşitli önlemler almıştır. Örneğin Kur'ân'da; annelerin çocuklarını iki yıl emzirmeleri istenmiş⁷¹ eşlerin sağlığının korunması için hayız halinde cinsel

⁶⁰ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel, (İstanbul: Azim Dağıtım, 2011), 4, 255.

⁶¹ el-Enfâl, 8/49.

⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4, 262.

⁶³ el-Hac, 22/53; en-Nûr, 24/50.

⁶⁴ el-Felak, 113/1-5.

⁶⁵ Buhârî, "Merda," 20; "Tıb," 40; Müslim, "Selâm", 46-48.

⁶⁶ Fikret Karaman, vd, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 609.

⁶⁷ el-Fussilet, 41/44; el-İsrâ, 17/82; Yûnus, 10/57.

⁶⁸ eş-Şuarâ, 26 /80; en-Nahl, 16/68-69.

⁶⁹ Yerinde, "Şifâ," TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/şifâ> (08.10.2020).

⁷⁰ Ertekin, *Tıbbın Öyküsü*, 110.

⁷¹ el-Bakara, 2/233.

münasebet,⁷² zina,⁷³ eşcinsellik⁷⁴ yasaklanmıştır. Allah insana verdiği nimetlerden israf etmemek kaydıyla onun beslenmesini; yemesini, içmesini istemiş,⁷⁵ akıl ve beden sağlığı için ona içki ve kumarı yasaklamıştır.⁷⁶ Ayrıca insanın sağlıklı beslenmesi için kan, leş ve domuz eti haram sayılmıştır.⁷⁷

Yazının bu kısmında Kur'ân'daki maddi şifâyı ifade eden iki ayet incelenecektir. İlk âyette Hz. İbrahim kavmine: “Hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur,”⁷⁸ demektedir. Câhiliye insanı şifâyı ve kaynağını, bu kaynak bir bitki, hayvan veya put dahi olsa, kutsallaştırmaktaydı. Şifânın vasıtası veya kaynağı kutsal olduğu takdirde, yalvarma, yakarma ve ibadet de ona yapılacağından Hz. Peygamberin ilk yaptığı şey tıpkı Hz. İbrahim gibi “şifâyı verenin Allah olduğu” inancını yerleştirmek olmuştur.⁷⁹ Ayrıca ilgili âyette Hz. İbrahim hastalığı kendisine, şifâyı ise Allah'a atfetmektedir. Zira İbn Kesîr bunun edepten kaynaklandığını, zira menfi durumların Allah'a atfedilmesinin güzel olmayacağını belirtir.⁸⁰ Fakat Zemahşerî bu âyeti tefsir ederken farklı bir bakış açısına yer verir: “Hz. İbrahim burada hastalığı kendisine atfetmiş, Allah beni hasta ettiğinde dememiştir. Çünkü insanın hasta olmasına sebebiyet veren şeylerin çoğu insanın yeme, içme ve bunun dışındaki ihmalleridir,”⁸¹ der. Gerçekten de maddî hastalıkların birçoğunda insan ihmalleri söz konusudur. Özellikle bulaşıcı hastalıklarda ihmaller çok büyük maddi ve manevi zararlara, can kayıplarına sebebiyet verir. Bunun bir kul hakkı olduğu da unutulmamalıdır.

İkinci olarak Kur'ân'da balın şifâ olduğundan bahsedilmektedir: “*Rabbın bal arısına şöyle vahyetti: Dağlarda, ağaçlarda ve onların kurdukları çardaklarda kendine evler edin, sonra meyvelerin tümünden ye, böylece rabbinin sana kolaylaştırdığı yolda yürü. Onların karınlarından türlü renklerde bir şerbet çıkar, onda insanlar için bir şifâ vardır...*”⁸² Kurtubî, âyetin ‘balda insanlar için şifâ vardır’ kısmını tefsir ederken önemli

⁷² el-Bakara, 2/222.

⁷³ el-İsrâ, 17/32.

⁷⁴ el-A'râf, 7/80-81.

⁷⁵ el-A'râf, 7/31.

⁷⁶ el-Maide, 5/90-91.

⁷⁷ el-Mâide, 5/3.

⁷⁸ eş-Şuarâ, 26/80.

⁷⁹ Veli Atmaca, “Hadislerde Geçen Şifalı Yöntemler ve İlaç Adları”, (Hadis Tetkikleri Dergisi, 9/1), 2011, 67-94.

⁸⁰ İbn Kesîr, Ebu'l Fadl İsmail, *Muhtasar İbn Kesîr Tefsiri*, çeviri, Arif Erkan, (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2006), 263.

⁸¹ Zemahşerî, *Keşşâf an Hakaik'i Ğavamid'i-t Tenzîl*, 4, 398.

⁸² en-Nahl, 16/68-69.

bir noktaya değinir. O “bazı mutasavvıfların tedavi olmayı velî kul olmaya engel olarak gördüklerini, velâyet makamına ulaşmak için bütün belâ, musibet ve hastalıklara rıza göstermek gerektiğini iddia ettiklerini, velîye tedavi caiz değildir, dediklerini aktararak bu âyetin bu ve benzeri fikirleri çürüttüğünü” dile getirir.⁸³ Kurtubî ardından şu hadisleri istidlal eder: “*Her hastalığın bir ilacı vardır. Bu ilaç bulunduğu zaman hastalık Allah’ın izniyle iyileşir.*”⁸⁴ Netice olarak denebilir ki Kur’ân balı örnek göstererek hastalıklarımıza deva ve şifâ aramamızı istemektedir.

2.2. Kur’ân Açısından Manevi Hastalıklara Şifâ

Kur’ân’ın kendisi manevi şifânın membardır. Zira o, bir ismi de Şafii olan Allah’tan inmedir. Âyette: “*De ki; Kur’ân iman edenler için bir hidayet ve bir şifâdır,*”⁸⁵ “*Kur’ân’da Müminler için şifâ ve rahmet olan şeyleri indirmekteyiz,*”⁸⁶ *Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt ve kalplerde olana şifâ, iman edenlere bir hidayet ve rahmet olarak (Kur’ân) gelmiştir.*”⁸⁷ Bu âyetler Kur’ân’ın ilahi bir şifâ olarak insanlara gönderildiğini beyan etmektedir. Bu şifânın maddi-manevi hastalıklardan hangisine yönelik olduğu tartışılmıştır. Bu tartışmalar kimi zaman ihmal ve istismarlara kapı aralamıştır. Muska yazarak, okuyup üfleyerek maddi-manevi bütün hastalıkların şifâ bulacağı iddiaları kimi zaman mağduriyetlere ve İslam’ın zarar görmesine sebep olmuştur. Oysa müfessirler genellikle Kur’ân’ın şifâ oluşunu manevi anlamda açıklamışlardır. Zemahşerî: “*Kur’ân’da inen her ayet müminlerin imanlarını artıran ve dinlerini düzelten bir şifâdır,*”⁸⁸ demiş, İbn Atiye ise: “*Kur’ân’ın şifâ olması; onun şüpheleri izale etmesinden, Allah’a delalet eden emirlerin ve mucizelerin anlaşılması için kalplerdeki manevi perdeleri gidermesinden mecazdır,*”⁸⁹ demiştir. Buna göre Kur’ân’da şifâ vardır; yani o, îmân, amêl ve ahlâka ilişkin manevi hastalıkları iyileştirir, müminleri bunlardan korur, kalplerden câhillik örtüsünü kaldırır, Allah’ın varlığı ve birliği konusunda kuşkuları ve tereddütleri giderir.⁹⁰

⁸³ Kurtubi, *Cami li-Ahkami’l Kur’ân*, 12, 371.

⁸⁴ Müslim, “*Selam*”, 69; Kurtubi, *Cami li-Ahkami’l Kur’ân*, 12, 371.

⁸⁵ Fussilet, 41/44.

⁸⁶ el-İsrâ, 17/82.

⁸⁷ Yûnus, 10/57.

⁸⁸ Zemahşeri, *Keşşaf an Hakaik’i Ğavamid’i-t Tenzil*, 3, 547.

⁸⁹ İbn Atiye, *el-Muharrerü’l Veciz*, 5, 531.

⁹⁰ Karaman vd, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3, 515.

3. Hastalıkların Tedavisinde İnanç ve Tedbirin Önemi

Hastalıkların insanın bedeninde olduğu gibi ruhunda/psikolojisinde da derin izler bıraktığı bir gerçektir. Hastalıklar sadece hasta olan bireyi değil onun yakın (akraba, ahabap) ve uzak (toplum, devlet) çevresini de doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Hem maddi hem de manevi hastalıkların tedavisinde inancın kimi durumlarda olumlu kimi durumlarda ise olumsuz etkilerinin olduğu kabul edilir. Yanlış inançlar bireyi tedavi olmaktan alıkoyabilir veya bireyin tedaviyi yanlış mecralarda aramasına sebep olabilir.⁹¹ Örneğin, ABD'ye yeni gelmiş Latin Amerikalı göçmenler hastalandıklarında önce doktora değil geleneksel halk ilaçları, dini nesneler, muskalar, bitkisel yağlar ve parfümler satan aktara giderler.⁹² İnanç konusundaki cehalet veya yanlış inançların hâkimiyeti sebebiyle her toplumda buna benzer yanlışlıkların vaki olduğu müsellemidir. Genel olarak ülkemizin kırsal kesimlerinde özelde ise Doğu illerinde bu gibi yanlışların var olduğu tanık olmak mümkündür. Bu bağlamda çeşitli psikolojik rahatsızlıklara sahip kişilere uygulana cin çıkarma merasimleri, muskalar, kanser gibi ağır hastalıkların sülûk atma ve hacamatla tedavi etme teşebbüsleri, çocuk sahibi olmak için yapılan dini merasimler veya bilinçsiz bitkisel tedaviler sayılabilir. Ayrıca “Allah’ın takdiri neyse o olacak” mottosuyla hareket edilerek tedavi ve aşıların (özellikle çocuk aşıları) ihmal edilmesi ciddi sıkıntılar doğuracak mahiyettedir. Bu bağlamda Kur’ân açısından hastalıkların nasıl anlaşılması gerektiği ve İslam’ın şifâ/deva aramaya nasıl baktığının doğru anlaşılması önemlidir.

Kur’ân’ın birçok âyetinde insanın akıllı⁹³ ve irade⁹⁴ sahibi bir varlık olduğuna vurgu yapılmaktadır. İnsanın aklı ve iradesiyle kendisine faydalı olanı seçmesi, zararlı olanı terk etmesi önerilir. Hastalıklardan korunmak ve hastalanınca işin ehline gitmek Kur’ân ve sünnete en mutabık olan davranıştır. Kur’ân’ın: “*Hiç şüphesiz Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi emreder...*”⁹⁵ Hz. Peygamber’in: “*...İş ehline verilmeyince kıyameti bekle,*”⁹⁶ buyrukları durumu sarahaten izah etmektedir. Tedaviyi işin ehli olmayan, insanların sıkıntılarını, korkularını kendisi için menfaate dönüştüren

⁹¹ Ömer Aytaç, Muzaffer Çağlar Kurttaş, “Sağlık- Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi”, (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elâzığ 2015), 25/1, 231-250.

⁹² Aytaç ve Kurttaş, “Sağlık- Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi”, 25/1, 239.

⁹³ el-Bakara, 2/197; Yûnus, 10/16; Yûnus, 10/100; Hûd, 11/51; el-Mâide, 5/100.

⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/145; İsrâ, 17/18-19; el-Ahzâb, 33/28-29.

⁹⁵ en-Nisâ, 4/58.

⁹⁶ Buhari, “İlim,” 2.

kimselerden beklemek İslâm'ın aydınlığından uzaklaşmaktır. Bu bağlamda gerek dini maske olarak kullanan üfürükçülerden ve gerekse ehil olmadığı halde geleneksel tedavi yapan cambazlardan uzak durmak önemlidir.

Hastalıklara karşı tedbir almak veya tedavi olmak İslam'ın kader anlayışının dışında bir şey değildir. İslam'ın kader anlayışı hastalıklara karşı tedbir almayı veya hastalanınca tedavi olmayı kapsamaktadır. Kader konusu burada tartışmaya açılmayacak, konuyu özetleyen bir hadis meâliyle iktifa edilecektir. İbn Abbas anlatıyor: “Hz. Ömer Şam’a doğru yola çıkmıştı, Serg denilen yere varınca kendisini ordunun komutanı Ebu Ubade b. Cerrah ve arkadaşları karşıladılar ve kendisine Şam’da veba olduğunu haber verdiler. Hz. Ömer sahabeyle istişare yaptıktan sonra insanlara geri dönmelerini söyledi. Ebu Ubade b. Cerrah Hz. Ömer’e; ‘Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?’ Diye sordu. Hz. Ömer: ‘Evet Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz. Ne dersin develerin olsa da iki tarafı olan bir vadiye inseler, bir taraf verimli diğer taraf çorak olsa, verimli yerde otlatsan Allah’ın kaderiyle otlatmış, çorak yerde otlatsan yine Allah’ın kaderiyle otlatmış olmaz mıydın?’”⁹⁷ demek süretiyle hastalıklara karşı tedbir almanın İslâm’ın kader anlayışıyla çelişik olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle kaderi bahane ederek hastalıklardan korunmamak ve tedavi olmamak İslam’ın kader anlayışını doğru anlamamaktan kaynaklı bir durumdur.

⁹⁷ Buhari, “Tıb”, 30; Müslim, “Selam”, 98-100.

SONUÇ

Hastalıklara müptela olmuş insanlara doğru inançsal destek sunmak vicdani ve toplumsal bir gerekliliktir. Bu sebeple Kur'ân perspektifinden hastalık-tedavi ilişkisi ve inanç-tedbir ilişkisinin doğru anlaşılması önemlidir. Kur'ân'ın hastalık ve şifâ konusunu nasıl ele aldığı ve Kur'ân'da zikri geçen hastalar ve örnek duruşları önemlidir. İslâm dininin geçmişten günümüze insan hayatı ve sağlığı konusunda vazettiği kurallar/nas ve sağlıklı yaşam için önerdiği önleyici tedbirler güncelliğini korumaktadır. Kur'ân'ın bir tıp kitabı olmadığı müsellem olmakla beraber insan yaşamı ve sağlığını son derece önemsemiştir. Bazı maddi ve manevi hastalıkların tedavisinde Kur'ân'ın sunduğu genel kaideler önemlidir. Bunları topluma doğru aktarmak, bir takım yanlış inanış ve düşüncelerden uzak durmak, bireysel ve toplumsal dokunun zedelenmesinin önüne geçmek açısından önemlidir. Hastalıklara karşı tedbir almak veya tedavi olmak İslâm'ın kader anlayışının dışında bir şey değildir. İslâm'ın kader anlayışı hastalıklara karşı tedbir almayı veya hastalanınca tedavi olmayı kapsamaktadır. Dini gerekçelerle koruyucu sağlık hizmetlerinden uzak durmak, yanlış yerlerde tedavi aramak İslâm'ı doğru anlamamaktan kaynaklıdır.

KAYNAKÇA

- Abdulgani, Muhammed Fuat, *El-Mu'cem'u-l Müfehres li-elfazi-l Kur'ân'il-Kerim*, Beyrut, Lübnan: Dar Marife, 2009.
- Atmaca, Veli, “*Hadislerde Geçen Şifâli Yöntemler ve İlaç Adları*”, Hadis Tetkikleri Dergisi, 9/1, 2011.
- Aytaç, Ömer, Kardaş, Muzaffer Çağlar, “*Sağlık- Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi*”, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, 2015.
- Bakkal, Ali, “*İslâm Tarihinde Tıbbın Gelişmesi ve Silvan'da Tıp*,” (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013), 18/30.
- Bayrakdar, Mehmet, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000).
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu'l Buhârî*, Beyrut, Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi, *Kütüb-i Sitte*, (Ankara: Akçağ Yayınları), 17.

Çağatay, Neşet, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.

Derveze, M. İzzet, *et- Tefsirü 'l-Hadîs*, Çev. Ramazan Yıldırım, İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.

El-Kurtubi, Abdullah b. Ahmet b. Ebu Bekr, *el- Cami li-Ahkami 'l Kur'an*, (thk. Abdullah b. Abdul Muhsin et- Türki) Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r- Risale, 2002.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel İstanbul: Azim Dağıtım, 2011.

El-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru 'l-Merâğî*, Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 17, 1942.

El-Mevsili, Abdullah b. Mahmut, *el-İhtiyâr li-Telîli 'l-Muhtâr*, (thk. Şuayb Arnavud), Beyrut – Lübnan: Darü'r-Risaletü'l Âlemiye, 2010.

Er- Razî, Fahrettin, *Mefatihü-l Ğayb*, Beyrut, Dar'u-l Fikr, 1401/1981.

Ertekin, Cumhur, *Tıbbın Öyküsü*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Et-Taberî, Muhammed b. Cerir, *Camiu 'l-Beyân ' an Te 'vili Ayi 'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1405/1984.

Gümüş, Tolga, “*Avrupa'da Kara Ölüm ve Dönem Kronikleri*”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 1, 2011.

İbn Atıyye, Ebü Muhammed Abdülhak el- Endelüsi, *el- Muharrerü 'l Vecîz fî Tefsiri 'l-Kitabi 'l Azîz*, Katar: Vizaretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 2007.

İbn Ebü Hâtim, Abdurrahman b. Muhammet ibn İdris er- Razî, *Tefsiru 'l- Kur'âni 'l- Azîm*, (thk. Es'ad Muhammed Tayyib) Riyad: Mektebe'tul Nizar Mustafa el-Baz, 1997.

İbn Kesîr, Ebu'l Fadl İsmail, *Muhtasar İbn Kesîr Tefsiri*, çeviri, Arif Erkan, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2006.

İbn Rüşd, Ebu'l Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidayetü 'l- Müctehid*, terc. Ahmet Meylani, Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.

Karaman, Fikret, vd, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Karaman, Hayrettin, vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

- Köşe, Abdullah, "*Haris b. Kelede*", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/haris-b-kelede> (08.09.2020).
- Med. Karl Opitz, *Kur'ân'da Tebabet*, çev. Feridun Nafiz uzluk, Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, sayı: 240, 1971.
- Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, (thk. Abdullah Mahmut Şehhake), Beyrut, Lübnan: Müessesetü-l Tarih'ul Arap, 2002.
- Müslim, Hafız Ebu-l Hüseyin b. El- Haccac b. Müslim el- Kuşeyri, *Sahihu'l Müslim*, Ed. Nezir b. Muhammed Feryabi Ebu Kuteybe, Riyad: Dâru't Tayyibe, 2006.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslam ve Bilim*, Çev. İlhan Kutluer, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Neseî, Ebu Abdurrahman Ahmet b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesei*, (thk. Abdullah b. Abdu-l Muhsin et-Türki) Riyad: Dâru's Selam, 2006.
- Tabbara, Afif Abdülfettah, *Kur'ân'da Peygamberler ve Peygamberimiz*, çev. Ali Rıza Temel, Yahya Alkın, İstanbul: Gonca Yayınevi, 1982.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es- Sülemini, *Sünenü't- Tirmizi*, (thk. Beşşar b. Avvad el- Maruf), Beyrut, Lübnan: Dâru'l Kutub'u-l İlmiye, 1996.
- Yerinde, Âdem, "*Şifâ*", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/şifâ> (08.10.2020).
- Zemahşerî, Ebu-l Kasım Muhammed b. Amr b. Ahmet, *Keşşaf an Hakâik'i Ğavâmid'i-t Tenzîl*, Beyrut: Daru'l Kitab'i-l Arabiye, tsz.
- Zeydan, Corci, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, çev. Zeki Megâmiz, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1976, 3.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

İmdat BALKİS

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author declares that he have no competing interests.